

वाचन आणि आधुनिक युगाची सांगड घालणारा ग्रंथ

वाचन संस्कृती आणि बदलते आयाम

TRUE - COPY

अनिल चिकाटे
हितेश ब्रिजवासी
शर्मिला गाडगे

(Signature)

Dr. (Mrs.) Madhura Kalamkar
I/C Principal
Hindi Vidya Prachar Samiti's College of Law,
Ramniranjan Jhunjhunwala College Premises,
Opp. Railway Station, Ghatkopar (W),
Mumbai-400086.

डॉ. अनिल नानाजी चिकाटे हे कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या ज्ञानस्रोत केंद्राचे संचालक म्हणून कार्यरत असून ग्रंथालय व माहितीशास्त्र या क्षेत्रात तीस वर्षांचा अनुभव आहे. ग्रंथालय व माहितीशास्त्र विषयातील आंतरराष्ट्रीय राष्ट्रीय नामांकित नियतकालिकेतून २० संशोधनपर लेख प्रसिद्ध आहेत. तसेच राष्ट्रीय आंतरराष्ट्रीय परिषदामध्ये ३० संशोधनपर लेख प्रसिद्ध आहेत. मलेशिया, थायलंड, श्रीलंका, शांगाय इत्यादी देशात त्यांनी परिषदामधून लेख प्रस्तुत केलेत. तसेच तीन ग्रंथ देखील प्रकाशित केले आहेत. आतापर्यंत यांच्या मार्गदर्शनातून १२ विद्यार्थ्यांना पीएच.डी. प्राप्त झाली आहे. UGC व ICSSR या नामवंत संस्थेचे प्रकल्प पूर्ण केले आहेत. क.ब.चौ. उ.म.वि. जळगाव येथील महात्मा गांधी अभ्यास व संशोधन केंद्र तसेच खान्देश पुराभिलेखागार व संग्रहालयाचे ते प्रमुख आहेत. कला व मानव्यशास्त्रा प्रशाळेचे संचालक म्हणूनही जबाबदारी पार पाडत आहेत. ग्रंथालयशास्त्र विषयातील अनेक संघटनांचे आजिव सदस्य आहेत.

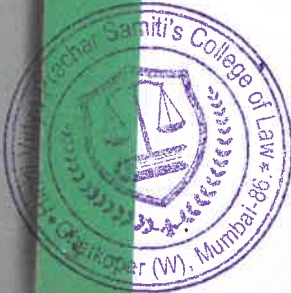

हितेश गोपाल ब्रिजवासी हे खाशाबा अपंग क्रीडा प्रशिक्षण संस्थेचे वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय, जळगाव येथे ग्रंथपाल पदावर कार्यरत आहे. ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र या क्षेत्रात कार्य करण्याचा त्यांचा सात वर्षांपेक्षा जास्तीचा अनुभव असून. प्रकाशन क्षेत्रात सुध्दा त्यांची अनेक कार्ये आहे, यात त्यांनी लिहिलेल्या ३ ग्रंथांचा आणि ३० पेक्षा जास्त शोधनिबंधांचा समावेश होतो. राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय परिषदेत शोधनिबंध देखील सादर केले आहे तसेच राष्ट्रीय परिषदेत Research Scientist Award for Best Research Paper या पुरस्काराने देखील त्यांना गौरविण्यात आले आहे. वर्तमानपत्रात देखील त्यांचे अनेक लेख सातत्याने प्रकाशित होत असतात. राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय शोधपत्रीकेच्या संपादक मंडळावर देखील त्यांची निवड करण्यात आली असून विविध मासिक व नियतकालिकांच्या संपादनाचे कार्यसुध्दा त्यांनी केले आहे. ग्रंथालय भारती, नागपूर या संस्थेचे ते जळगाव जिल्ह्याचे सचिव असून या माध्यमातून समाजात वाचन संस्कृती वाढविण्यासाठी सतत कार्यरत असतात. यांच्या कार्याबद्दल Smart Librarian या पुरस्काराने गौरविण्यात आले आहे.

डॉ. शर्मिला विठ्ठलराव गाडगे हे डी.डी.एस.पी. कला, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय एरंडोल येथे ग्रंथपाल पदावर कार्यरत असून त्यांना ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र क्षेत्रात कार्य करण्याचा दहा वर्षांचा अनुभव आहे. तसेच यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ अंतर्गत ग्रंथालय व माहितीशास्त्र विभागाचे महाविद्यालयात समन्वयक म्हणून कार्यरत आहेत. राष्ट्रीय पातळीवरील LIS नियतकालिकेत आतापर्यंत दहा लेख प्रसिद्ध असून एका ग्रंथाचे संपादक लेखिका आहेत. राष्ट्रीय पातळीवरील अनेक परिषदामध्ये लेखांचे वाचन केले आहे. कबचौ उमवि अंतर्गत प्राप्त संशोधन प्रकल्प पूर्ण केला आहे. ग्रंथालय आणि माहिती शास्त्रातील अनेक संघटनांच्या सभासद आहेत.

TRUE - COPY

Academic
Book Publications

ग्रंथालय व माहितीशास्त्र ₹ 185

ISBN 978-93-89493-09-2

Dr. (Mrs.) Madhura Kalamkar
I/C Principal
Hindi Vidya Prachar Samiti's College of Law,
Ramniranjan Jhunjhunwala College Premises,
Opp. Railway Station, Ghatkopar (W),
Mumbai-400086.

वाचन संस्कृती आणि बदलते आयाम

© सुरक्षित

TRUE - COPY

■ प्रकाशक । मुद्रक

रंगराव पाटील
अँकेडमीक बुक पब्लिकेशन्स
3, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ,
जळगाव 425001.

■ दूरध्वनी । वेब । ईमेल

(0257) 2235520, 9665626717
www.prashantpublications.com
prashantpublication.jal@gmail.com

■ आवृत्ती । आयएसबीएन । किंमत

जानेवारी 2020
978-93-89493-09-2
₹ 185/-

Dr. (Mrs.) Madhura Kalamkar
I/C Principal
Hindi Vidya Prachar Samiti's College of Law,
Ramniranjan Jhunjhunwala College Premises,
Opp. Railway Station, Ghatkopar (W),
Mumbai-400086.

■ अक्षरजुळवणी

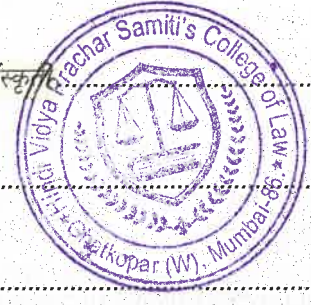
अँकेडमीक बुक पब्लिकेशन्स

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुनंप्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक दोघांचीही लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक आहे.

या पुस्तकाच्या लेखातील मजकूराची जबाबदारी ही सर्वस्वी लेखकाची राहिल तसेच लेखकांनी मांडलेल्या सर्वच मतांशी संपादक सहमत असतील असे नाही.

२ = अँकेडमीक बुक पब्लिकेशन्स

१३. वाचन जीवन समृद्धीचा एक मंत्र	७६
कविता ब्रिजेश मोगरे	
१४. सोशल मिडीया आणि वाचन संस्कृती	८१
नेहा रमाकांत नाईक	
१५. वाचन साहित्याचे मूल्यमापन	८६
बी. एस. पडवळ	
१६. वाचन आणि जीवन विकास	१००
रोहिणी पांडे	
१७. वाचन काळाची गरज ?	१०५
संदीप गेजगे, पवन शर्मा	
१८. वाचन सवयी वाढविण्याचे नवे प्रयोग	१०८
मिनाक्षी पंकज भदाणे	
१९. वाचन पद्धती आणि नवे प्रयोग	११५
शितल अभिजीत धोत्रे	
२०. आधुनिक काळात वाचनाची गरज	११९
हेमंत एकनाथ बुधावले, दशरुद्र	
२१. माहिती तंत्रज्ञान युगातील बदलणाऱ्या वाचकांच्या वाचन सवयी-काळाची गरज	१२३
स्वाती नरेंद्र नेरकर	
२२. वाचनातून जीवन समृद्धी एक दृष्टीक्षेप	१३१
कविता द. साळवे	
२३. आधुनिक वाचन साहित्य आणि संसाधनांचा परिचय : एक अभ्यास	१३४
पोर्णिमा गंधडे	
२४. समाजमंदीर, सजगमाता आणि सहवाचनानंद समाजमंदिर संवादिनी	१३९
अबोली चंद्रात्रे	
२५. आधुनिक वाचन संस्कृती आणि सोशल मिडीया : एक अभ्यास	१४३
अमूल सूर्यकांत तांबोळी, सपना अमूल तांबोळी	
१४ = अँकेडमीक बुक पब्लिकेशन्स	

TRUE - COPY

Dr. (Mrs.) Madhura Kalamkar
I/C Principal

Hindi Vidya Prachar Samiti's College of Law,
Ramnarayan Jhunjhunwala College Premises,
Railway Station, Ghatkopar (W),
Mumbai-400086.

ले म्हणजे लेखनाचीही प्रवृत्ती प्रबल होते, कल्पनाशक्तीला वाढीस लागते, सृजनशीलतेला वाट सापडते, सहृदयता, मीव, ती समजून घेण्यासाठी आवश्यक असणारे संवेदनशीलते. इतरांबाबत, समाजाबाबत, आपली काही कर्तव्ये आहेत

गोष्टीत अडकत नाही. वाचनामुळे माणसाला माणूस म्हणून मोल किती अनमोल आहे याचे भान प्राप्त झाल्याशिवाय ए.पी.जे. अब्दुल कलाम यांचा जन्मदिन वाचन प्रेरणा दिन म्हणून वाचन संस्कृतीची जनजागृती केली. पुस्तकांविषयी ही मनात निर्माण होईल यासाठी प्रयत्न केले पाहिजेत. शील, घरातील मोठी माणसे यांच्याकडून मार्गदर्शन घेऊन वाढदिवस दणक्यात साजरा करण्याऐवजी वाढदिवसाला पाहिजेत. दिवाळीला फटाके वाजवण्याऐवजी दिवाळी ले पाहिजेत. गाव तेथे ग्रंथालय ही लोक चळवळ झाली पुस्तक वाचले पाहिजे व इतरांनाही वाचण्यास प्रोत्साहित

डीया
र्च

ठाची गरज (एँड.झवर)

(Signature)

Dr. (Mrs.) Madhura Kalamkar
I/C Principal
Hindi Vidya Prachar Samiti's College of Law,
Ramniranjan Jhunjhunwala College Premises
Opp. Railway Station, Ghatkopar (W),
Mumbai-400086.

केशम्

सोशल मिडीया आणि वाचन संस्कृती

नेहा रमाकांत नाईक

ग्रंथपाल, हिंदी विद्याप्रचार समिती कॉलेज ऑफ लॉ, घाटकोपर.

प्रस्तावना :

ज्ञान ही काळाची गरज आहे. वाचनाने माणूस सफल संपूर्ण बनतो. जसे शिक्षणाने माणूस साक्षर बनतो तसे वाचनाने ज्ञानी. बदलत्या काळासोबत वाचन संस्कृती आत्मसात करणे गरजेचं आहे. सोशल मिडीयासारख्या माध्यमातून वाचन संस्कृती जपली जाते की नाही? हे ठरवणे तसे कठीण आहे. चांगले-वाईट असे सोशल मीडियाचे परिणाम आहेत. तेच वाचन संस्कृतीवर होत आहेत. वाचन संस्कृती आणि सोशल मिडीया याचा परस्परांशी कसा संबंध आहे ते आपण थोडं विस्तारित रूपात या अभ्यासात बघू.

TRUE - COPY

परिचय:

आजच्या धावत्या जीवनशैलीत प्रत्येक व्यक्ती व्यस्त आहे, त्याला या स्पर्धेच्या युगात स्वतःसाठी असा कितीसा वेळ मिळतो हे सांगणं तसे कठीण आहे. असे असले तरी आजची पिढी स्वतःला बदलत्या काळानुसार स्वावलंबी आणि सुशिक्षित बनवण्यासाठी तितकीच तत्पर आहे. नवनवीन कला, शिक्षण घेण्यासाठी ती पुढे असते. प्रत्येक क्षेत्रात आपला ठसा उमटून अनेक गोष्टी आजच्या तरुण पिढीने सध्या केल्या आहेतच.

या सर्वांमुळे पुस्तक वर्ग काही कमीजास्त झाला असे बोलणे काही वावगे ठरणार नाही. पूर्वीच्या काळी शिक्षणाचा अभाव होता पण आता परिस्थिती खूप बदलली आहे. शिक्षण हि काळाची गरज आहे. शिक्षणाने माणूस परिपूर्ण तर वाचनाने त्याच्या बुद्धिला चालना मिळते. जीवनाला कलाटणी देण्याचं योग्य काम वाचन करते. 'वाचाल तर वाचाल' ही म्हण उगीच नाही. ज्ञानासारखी दुसरी शक्ती नाही. शिक्षण घेणे आणि शिकत राहणे ह्या दोन बाबींचा अर्थ समजून घेणं

वाचन संस्कृती आणि बदलते आयाम - ८१

खूप महत्वाचे आहे. शाळा महाविद्यालय आपणास शिक्षण देते आणि जीवनाच्या प्रत्येक क्षणात आपण शिकत असतो, बोध घेत असतो. शिक्षण निरंतर चालू राहते. एक साधं वाक्यपण आपणास जीवन सुफलित करायला उपयोगी ठरते.

आता वाचन पुस्तक म्हटलं तर आपल्या नजरेसमोर सर्वात पहिले जे चित्र येत ते म्हणजे ग्रंथालय.

या शतकात वाढत्या तंत्रज्ञानासोबत ग्रंथालयाची परिभाषा खूप प्रमाणात बदलली आहे हे आपण जाणतो. सरकार ही ग्रंथालय आणि वाचन सुविधा वाढवण्यासाठी तसेच जोपासण्यासाठी प्रयत्नशील आहे.

सोशल मीडिया:

तंत्रज्ञानाच्या जोडीने अशक्य असे काहीच राहिले नाही. इंटरनेट व W.W.W. म्हणजेच वर्ल्ड वाइड वेब याच्या विस्तारामुळे प्रत्येक क्षेत्र प्रगतीपथाकडे वाटचाल करीत आहे. वेबमुळे आपण एकमेकांसोबत जोडलो गेलो. विचार ज्ञान याची देवाण-घेवाण होऊ लागली. यामुळे सोशल मीडिया, सोशल बुक मार्किंग यासारख्या अनेक तंत्रज्ञानाची निर्मिती झाली. वेबच्या विस्तारामुळे माहितीची संकल्पना आणि त्याचा वापर बदलला आहे. माहिती शोधणे ही खूप वेळ घेणारी प्रक्रिया होती परंतु आज तंत्रज्ञानाने काही मिनिटांत माहिती उपलब्ध केली जाते. देशाच्या कोणत्याही कोपऱ्यातून संवाद साधणे, माहिती उपलब्ध करून घेणे सहज शक्य झाले आहे. ऑनलाइन आणि सोशल मिडियावर माहिती तयार करणे, सामायिक करणे, संपादन करण्याची संधीही वेबमध्ये आहे.

एका वाक्यात संज्ञा आली तर सोशल मिडिया म्हणजे एक असे व्यासपीठ जिथे कोणत्याही अडथळ्याशिवाय लोकांना संप्रेषण करता येतो. एका इंटरनेट लेखकाने २०१५ साली सोशल मिडियावरील अभ्यासामध्ये सोशल मिडिया आणि लायब्ररी सेवा संकल्पना परिभाषित केली. त्यांनी सोशल मिडिया या शब्दाची गणना ही एक नवीन प्रकारच्या मिडियाची कल्पना अशी केली. त्यांच्या मते परस्पर संवादी आणि सहभागात्मक माहिती सामायिककरणांना समर्थन देणारी आणि नवीन ऑफर करणारी जागा आणि नवीन जागा सामूहिक आणि सहयोगी माहिती निर्मितीचे फॉर्म म्हणजे सोशल मिडिया.

वाचन संस्कृती :

वाचनाची आवड हे प्रत्येक व्यक्तिपरत्वे ठरते. आपल्या देशाला थोर अशा व्यक्तींचा इतिहास लाभला आहे. ग्रंथ, साहित्य, कादंबऱ्या याचे विशाल भांडार आपल्याकडे आहे. वाचन संस्कृतीचा वारसा आपल्याला लाभला आहे असे म्हटलं तर त्यात काहीच वावगे ठरणार नाही. संत, साहित्य, परंपरा, रूढी यातून आपली